

Förord

Kring julen 2001 uppförde ungdomar i Lunds Östra Torns församling Andrew Lloyd Webbers och Tim Rices *Joseph*. Uppförandet var ett resultat av ett nära samarbete ungdomar emellan, understött av församlingens personal och inte minst av föräldrar. Föreställningen gavs vid olika tillfällen i den egna församlingen. Slutligen förlades den till S:t Pauli kyrka i Malmö – en av Malmös största kyrkor – vilket var ett uttryck för det stora intresse denna framställningskonst förutsattes väcka. Ändå gavs *Joseph* för bara något år sedan i en av Malmös största teaterlokaler, *Slagthuset*, i en lång rad föreställningar och togs så väl emot både av kritiker och publik att spelperioden t.o.m. måste förlängas.

Exemplet illustrerar hur de teman som dramat vill uttrycka kan anpassas både till kyrklig och sekulariserad kontext.

Att gestalta med sin kropp hör till det djupt mänskliga. På något sätt återfinns detta i alla kulturer. Behovet av att gestalta kan både leda till individuellt skapande och till gestaltningar i samverkan mellan människor. Det hör både vardagen och det högtidliga sammanhanget till. Dramat kan gestaltas som berättande och föreställande; det kan också utformas i starkt symboliserad form i rit och dans. Det kan anknytas till det antika dramat som konstform lika väl som till opera och liturgi.

Den stora spännvidden i den kyrkliga dramatiken vill denna årsbok illustrera. Särskilt under senare delen av 1900-talet har den kyrkliga dramatiken återupptäckts i olika former. "Ett spel om en väg ..." har fångat människor under flera årtionden under sommarspelen i Leksand. Det spelets uppkomst och utveckling har beskrivits av professor Gunnar Ohlén.¹

Under en period utvecklade Bengt V. Wall kyrkooperan. Sällskapet *Stockholms Kyrkoopera* bildades 1968. Wall och hans grupp satte under en tioårsperiod upp flera föreställningar, som t.ex. "Se människan" i koreografi av Ivo Cramér, "Skapelse" i koreografi av Lilavati och "Dantesvit" i koreografi av Bengt V. Wall.

Samspelet mellan handling, bild och symbol, mellan text och musik, arbetades igenom på ett mycket medvetet sätt i Walls kyrkooperor. Ivo Cramér skriver: "Att arbeta i ett kyrkorum är en fascinerande upplevelse för skådespelare, sångare och dansare. Att som regissör fånga ett skådespels

¹ Gunnar Ohlén, *Svensk amatörteaterhistoria 1865–1978: med bygde- och friluftsspel, studentteater och spex, kyrkospel, dockteater, skapande dramatik och studieförbundsteater*. Stockholm 1979, s. 120–125

atmosfär och anpassa den till den säregna stämning som råder under en kyrkas valv är fantasieggande, att som koreograf få skapa visuell konst i ett kyrkorum är en högtid”.²

I det kyrkliga ungdomsarbetet har dramatiseringen tagits i anspråk i olika former. Gunnar Helander gav på sin tid ut en samling julspel, som i kombination av text och musik levandegjorde det kristna julevangeliet både för dem som såg julspelen och inte minst för dem som medverkade i dem – som Maria, Josef, herdar, kör och regissör. Hj. Gullbergs och H. Rosenbergs julspel ”Den heliga natten” har fått en fast tradition.³ Dramatiseringen har blivit ett medel att förena konfirmander med olika förutsättningar i integrerade konfirmandläger.⁴ Dramatiseringen utvecklas vidare, t.ex. i det arbete som äger rum vid Sundsgårdens folkhögskola i Helsingborg. Material för kyrklig dramatik och dans har producerats.⁵

↓
Ett viktigt centrum för kyrklig dramatik under ett par decennier var Sigtuna. Där startade Olov Hartman i samarbete med Tuve Nyström ett viktigt utvecklingsarbete. Ingemar Thorin och Birgitta Hellerstedt Thorin tog starka intryck av denna verksamhet. I Lund vidareutvecklade dessa de liturgiskt dramatiska tankarna i nära anknytning till kyrkorummet och den kristna liturgin. Individuella, mänskligt existentiella problem, sociala problem och omvärldsproblem avspeglas i Lunds stifts kyrkospels produktioner. De symboliska funktionerna, ensamblespelets konstruktion och anknytningen till kyrkorum och liturgi har vidareutvecklats. Dansen har både fått en vidare och en fördjupad funktion.

Parallellt med denna utveckling har de existentiella frågorna fått en allt större plats i sekulära sammanhang. *Joseph*, *Jesus Christ Superstar* och *God-Spell* är bara några exempel på det nya som växt fram.

Allt detta kan inte få plats och dokumenteras i en enda årsbok. Ändå spänner denna årsbok över ett vitt fält. Ett viktigt syfte har varit att dokumentera. Ett annat har varit att analysera. En tredje uppgift har varit att problematisera, bidra till att ”fördjupa den teologiska och konstnärliga reflexionen kring vad vi gör och varför” (Lena Sjöstrand).

I Ragnar Holtes uppsats presenteras två musikdramatiska kontraster: Apokalyps och Superstar – Hilding Rosenbergs *Johannes uppenbarelse* och Andrew Lloyd Webbers och Tim Rices *Jesus Christ Superstar*. Båda verken är ”musikdramatiska tolkningar av bibliska motiv” och ”exempel på försök att med en ny tids tonspråk ge ny gestalt åt två ärevördiga musikdramatiska

² *Stockholms kyrkoopera 1968–1978*, redigerad av Kristina Wall. Stockholm 1978

³ Anders Palm, *Möten mellan konstarter: studier av dikt, dans, musik, bild, drama och film*. Stockholm 1985

⁴ Herman Hallonsten, *Gemenskap, förståelse och glädje på Åhuslägret: social integrering på konfirmandläger för ungdomar från särskolan och grundskolan: rapport från projektarbetet*. Lund 2001

⁵ T.ex. Anna Karin Elfstrand, *Drama till glädje. Gestaltningar av bibeltexter och psalmer*. Del 2. Stockholm 1993, m.fl.; Maria Rönn, *Heliga danser: dans som rit och bön*. Stockholm 1997. Om Birgitta Hellerstedt Thorin, se Ingemar Thorins uppsats i denna årsbok.

genrer: *oratorium* och *opera*". Författaren tolkar materialet både teologiskt och musikaliskt. Framför allt analyserar författaren "kontrasten i fråga om musikaliska uttrycksmedel: å ena sidan 1900-talets nya konstmusik, å den andra samma sekels rock- och populärmusik" (Ragnar Holte).

Förhållandet oratorium-opera belyses ytterligare i Nils Holger Petersens uppsats om "opera och livstolkning". Författaren ger utförliga exempel på hur musiken fyller en dramatiserande funktion i kända operors scener och ger musikdramatiska och historiska fördjupningar. Livstolkningarna representeras t.ex. av "et voldsomt opgør med en total egoisme (og dennes subjektive afvisning af en overordnet moral), men et opgør der icke gør det let for tilhørerer, for Don Giovanni er en fascinerende og st.Ærk person" (Nils Holger Petersen).

Ingemar Thorin dokumenterar i sin framställning om Lunds stifts kyrkospel inte bara vägen från Sigtuna till Lund, utan också vägen från krönikespel till gudstjänst. Den diskussion detta senare väckte ledde Sigtunagruppen till slutsatsen "att inspirationen för de svenska kyrkospelen [...] i första hand inte kom från mysteriespelen, utan från de dramatiska ansatser, som gjorts flera hundra år tidigare [...] inom ramen för liturgin" (Ingemar Thorin). I Thorins uppsats beskrivs hur man i Lund gick vidare både liturgiskt, dramatiskt och teologiskt och anknöt till kyrkorummet, samtidigt som man inte glömde världen utanför, utan tvärtom sökte dra in världens problem i ett dramatiskt, liturgiskt sammanhang och framställa dem inför altaret, inför Guds ansikte.

För att nå dessa mål samarbetade *Lunds stifts kyrkospel* med aktuella författare i sin tid, som t.ex. Olov Hartman, Britt G. Hallqvist och Arne H. Lindgren. Christina Bergil presenterar och analyserar Lindgrens kyrkospel i ett litteraturvetenskapligt perspektiv. Hon lyfter fram det dialektiska perspektivet i Lindgrens kyrkospel. Konflikten mellan två motsatta verkligheter är enligt henne grundtemat i Lindgrens spel. "Produktionssamhället. De omhändertagande myndigheterna. Det religiösa etablissemang. Tillsammans utgör de livsförnekelsens krafter i det spel mellan motsatser som [spelet] *Den opassande lovsången* gestaltar". Det svar som livsförnekelsen får är detsamma dramat igenom: "dansen, livsglädjen, bejakelsen av skapelsen, av människan" (Christina Bergil).

Lunds stifts kyrkospel har vidareutvecklat de liturgiska, dramatiska och musikaliska aspekterna i nära anslutning till kyrkorummet. Denna utveckling dokumenteras i Lena Sjöstrands "Kropp i rum – en essä om konst och kyrka". Framför allt har man velat skapa "öppna relationer mellan kulturliv och kyrka [...] vilket fick följder också för kyrkospelet. Vi kände behov av en fördjupad dialog med representanter för samtidskonsten både inom dramatiken, musiken och bildkonsten" (Lena Sjöstrand).

I detta arbete spelar dansen en viktig roll. "Liturgisk dans – vad är det egentligen?", frågar Lars Eidevall och Gunnel Erlander. Deras uppsats riktar uppmärksamheten både på den liturgiska dansens historia, dess roll i nuet

och dess möjligheter i framtiden. Om dansens plats i det liturgiska dramat skriver de att "gudstjänsten är en akt inför Gud och inför altaret, som är symbolen för Guds närvaro i kyrkorummet [...] Altaranvändningen när du går från och till altaret har en stark symbolisk betydelse [...] Du kan vara Guds och församlingens företrädare eller fördansare i gudstjänsten" (Lars Eidevall & Gunnel Erlander).

Samspelet mellan det teatrala som sker på teaterscenen och det liturgiska som tilldrar sig kring altaret är också ett viktigt tema i Sören Bolanders uppsats. Det finns likheter mellan de båda situationerna, men det finns också viktiga skillnader: "Skådespelarna gestaltar en fiktiv värld på scenen, de 'leker' under spelets gång att de befinner sig i en annan verklighet". Liturgin kan också beskrivas som "ett spel eller en lek inför Guds ansikte, som de troende går in i med frihet och helig munterhet. Men om det är en lek så är det en lek i en värld där Gud finns på riktigt" (Sören Bolander).

I "leken inför Guds ansikte" finns inte bara sökare utan också "finnare" diktar Arne H. Lindgren.

Om dramats möjligheter att bidra till att fördjupa den bilden in mot en tros- och livstolkning handlar denna årsbok.

Medverkande:

Ragnar Holte, professor em. vid Uppsala universitet

Nils Holger Petersen, universitetslektor vid Köpenhamns universitet och extern professor vid universitetet i Trondheim

Ingemar Thorin, kyrkoherde em. och en av initiativtagarna till och ledarna för Lunds stifts kyrkospel

Christina Bergil, FD i litteraturvetenskap i Lund, sjukhuspräst vid Universitetssjukhuset i Lund

Lena Sjöstrand, stiftsadjunkt i Lunds stift och ansvarig för kulturfrågor

Lars Eidevall, dansare och ledare för Dansstationen i Malmö

Gunnel Erlander, dansare och ledare för Dansstationen i Malmö

Sören Bolander, präst i Göteborg och mångårig ordförande i Laurentius Petri Sällskapet

Redaktör för recensionsavdelningen

Anna J. Evertsson, teol. lic och doktorand vid Teologiska institutionen i Lund

Redaktionskommitté

Folke Bohlin

Ragnar Holte

Sven-Åke Selander, redaktör

Redigering och språkgranskning/översättning

Evah Ignestam

Då denna årsbok är den sista i samarbetet med TRO & TANKE-serien, vill jag framföra ett hjärtligt tack till Evah Ignestam för stort engagemang, breda kunskaper och professionell noggrannhet.

Sven-Åke Selander